

TAFAKKURNI TADQIQ ETISH

*Ilmiy rahbar: Toshkent amaliy fanlar universiteti “Psixologiya” kafedrasi
o‘qtuvchisi*

Akbaraliyeva Asilaxon Tojiddin qizi

*E-Mail moxichehraungalova@gmail.com Telefon: 970449603 Toshkent
Amaliy Fanlar Universiteti “Pedagogika” fakulteti 3-bosqich talabasi
Ungalova Moxichehra*

Anotatsiya: *Mazkur maqola tafakkur, ya’ni insonning fikrlash jarayonini tadqiq etishning ahamiyatiga bag‘ishlanadi. Tafakkur inson aqliy faoliyatining markaziy qismini tashkil etadi va uning shakllanishi, rivojlanishi hamda turli shakllarini o‘rganish ko‘plab ilmiy sohalarda, jumladan psixologiya, nevrologiya va pedagogikada keng qamrovli tadqiqotlarni talab etadi. Maqolada tafakkurning turli shakllari — mantiqiy, kreativ, analitik va sintezlovchi fikrlash — ularning o‘zaro aloqalari va har birining ahamiyati tahlil qilinadi.*

Kalit so‘zlar: *Tafakkur, fikrlash jarayoni, mantiqiy tafakkur, kreativ fikrlash, analitik tafakkur, sintezlovchi fikrlash, intellektual rivojlanish, psixologiya, nevrologiya, aqliy faoliyat, shaxsiy rivojlanish, ilmiy tadqiqotlar, kognitiv jarayonlar.*

KIRISH

Tafakkur — insonning ongli va mantiqiy fikrlash, o‘ylash va qaror qabul qilish jarayoni bo‘lib, bu uning aqliy salohiyatining asosiy komponenti hisoblanadi. Tafakkur jarayoni orqali inson muammolarni hal qilish, yangi bilimlarni egallash, mavjud ma’lumotlarni tahlil qilish va kognitiv faoliyatni amalga oshiradi. Ushbu jarayonning har bir turi, ya’ni mantiqiy, kreativ, analitik va sintezlovchi fikrlash, insonning kundalik hayotidagi faoliyatlariga bevosita ta’sir qiladi va uning rivojlanishini ta’minlaydi.

Tafakkurni tadqiq etish, insonning ichki fikrlash jarayonlarini yaxshiroq tushunishga va ularni samarali boshqarish yo‘llarini aniqlashga yordam beradi. Bu, nafaqat individual rivojlanish uchun, balki jamiyatdagi ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy jarayonlarni tushunish va boshqarishda ham muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, tafakkur ilmiy tahlil, yaratuvchanlik va yangi g‘oyalar yaratishda ajralmas vosita sifatida ishlatiladi.

Mazkur ishda tafakkurning turli shakllari va uning rivojlanish jarayoni o‘rganiladi. Ushbu tadqiqot, tafakkurni yanada chuqurroq tushunishga, uni rivojlantirishning muhim usullarini aniqlashga va uning insonning shaxsiy va ijtimoiy hayotdagi o‘rnini baholashga qaratilgan.

Tafakkur insonning aqliy faoliyatini ifodalovchi jarayon bo‘lib, bu jarayon orqali inson muammolarni hal qilish, yangi bilimlarni o‘rganish va mavjud ma‘lumotlarni tahlil qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Tafakkur orqali inson dunyoni va atrof-muhitni anglaydi, o‘z xatti-harakatlarini va qarorlarini ongli ravishda boshqaradi. Ushbu qismda tafakkurning mohiyati, uning turli shakllari, rivojlanishi va inson hayotidagi roli haqida so‘z yuritiladi.

Tafakkurning Tushunchasi va Mohiyati

Tafakkur, bir tomondan, ma‘lumotlarni tahlil qilish, qarorlar qabul qilish va yangi bilimlarni olish jarayonini ifodalasa, boshqa tomondan, bu jarayon insonning shaxsiy o‘sishi va rivojlanishiga yordam beradigan aqliy faoliyat sifatida ham ko‘riladi. Tafakkurning asosiy funktsiyalari quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

Tahlil qilish: Inson muammolarni tahlil qiladi, mavjud ma‘lumotlarni taqqoslaydi va xulosalar chiqaradi.

Sintez: Turli manbalardan olingan ma‘lumotlarni birlashtirib, yangi g‘oya yoki qarorlar ishlab chiqadi.

Innovatsiya: Yangi, ilg‘or fikrlar va yangicha yondashuvlar yaratadi.

Qaror qabul qilish: Har qanday vaziyatda eng to‘g‘ri va samarali qarorlarni qabul qilish imkonini beradi.

Tafakkur jarayoni, insonning shaxsiy rivojlanishiga xizmat qilish bilan birga, jamiyatdagi ijtimoiy hayotning yaxshilanishiga ham katta ta‘sir ko‘rsatadi.

Tafakkurning Shakllari: Tafakkur turli shakllarda namoyon bo‘ladi, ularning har biri turli vazifalarni bajarishda muhim rol o‘ynaydi. Eng keng tarqalgan tafakkur shakllari quyidagilardan iborat:

Mantiqiy tafakkur: Bu shaklda inson aniq va mantiqiy asoslangan fikrlar yaratadi, xatolarni tahlil qiladi, dalillarni solishtiradi va o‘z qarorlarini asoslaydi. Mantiqiy tafakkur, ilmiy tadqiqotlar, masalalarni hal qilish va texnik sohalarida keng qo‘llaniladi.

Kreativ tafakkur: Yangi va original g‘oyalar yaratish jarayonidir. Kreativ fikrlash insonni kundalik hayotda yangi imkoniyatlar yaratishga undaydi. Bu shakl yaratuvchanlik, san‘at va dizayn sohalarida alohida ahamiyatga ega.

Analitik tafakkur: Bu shaklda inson mavjud muammoni yoki vaziyatni qismlarga ajratib, har bir qismini alohida o‘rganadi va xulosalar chiqaradi. Analitik tafakkur, iqtisodiyot, falsafa va tahliliy ishlar bilan bog‘liq faoliyatlarda qo‘llaniladi.

Sintezlovchi tafakkur: Sintez fikrlashning yangi shakli bo‘lib, bu jarayonda turli ma‘lumotlar birlashtiriladi, yangi g‘oyalar paydo bo‘ladi va yangi qarorlar

qabul qilinadi. Sintezlovchi tafakkur ko‘pincha innovatsiyalarni yaratishda va ilg‘or g‘oyalarni amalga oshirishda qo‘llaniladi.

Tafakkurning Rivojlanishi: Tafakkur rivoji insonning aqliy salohiyatini oshiradi. Insonning tafakkur qobiliyati o‘sib borishi, uning bilim olish, muammolarni hal qilish va yangi fikrlar yaratishda samarali bo‘lishiga yordam beradi. Tafakkur rivojlanishiga quyidagi omillar ta‘sir qiladi:

Ta‘lim va malaka oshirish: O‘qish, ta‘lim olish va yangi bilimlarni o‘rganish tafakkurning rivojlanishiga yordam beradi. Malaka oshirish kurslari va treninglar insonning analitik va kreativ tafakkurini rivojlantiradi.

Tajriba va amaliyot: Tajriba va amaliyotda o‘rganilgan bilimlar tafakkurni shakllantiradi va rivojlantiradi. Har bir yangi vazifa yoki muammo insonning tafakkur qobiliyatlarini yanada kuchaytiradi.

Ijtimoiy o‘zaro aloqalar: Jamiyatdagi boshqa insonlar bilan fikr almashish, muammolarni muhokama qilish va turli fikrlarni eshitish tafakkurni kengaytiradi. Jamiyatda faol ishtirok etish, ijtimoiy muhitning rivojlanishiga yordam beradi.

Innovatsiya va texnologiya: Yangi texnologiyalarni joriy etish, innovatsion yondoshuvlar tafakkur jarayonini tezlashtiradi va unga yangi imkoniyatlar yaratadi. O‘zgaruvchan texnologik muhitda tafakkurning rivojlanishi zaruriy hisoblanadi.

Tafakkur va Ijtimoiy Hayot

Tafakkur nafaqat individual rivojlanish uchun, balki jamiyatdagi ijtimoiy tizimlarni tushunish va boshqarishda ham muhim ahamiyatga ega. Ijtimoiy va iqtisodiy sohalarda rivojlanish, samarali qarorlar qabul qilish va muammolarni hal qilishda tafakkur qobiliyatlarining o‘rni beqiyosdir. Jamiyatdagi har bir insonning tafakkur qobiliyati, butun tizimning samaradorligini oshiradi. Bundan tashqari, tafakkur ijtimoiy munosabatlar, madaniyat va tarbiya shakllanishiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi.

Tafakkurni Rivojlantirish Yo‘llari: Tafakkurni rivojlantirish uchun bir nechta samarali usullar mavjud:

Aqliy mashqlar va o‘yinlar: Aqliy faoliyatni faollashtiruvchi o‘yinlar va mashqlar (masalan, logik o‘yinlar, rebuslar, viktorinalar) tafakkurni tezlashtiradi.

Kitoblar o‘qish: Turli mavzularda kitoblar o‘qish, insonning tafakkurini kengaytiradi va uning bilim doirasini oshiradi.

Ijodiy faoliyat: San‘at, musiqa yoki yozuvchilik kabi ijodiy faoliyatlar tafakkurni rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi.

Samarali muhokamalar: Boshqa insonlar bilan fikr almashish va muhokama qilish tafakkur rivojini tezlashtiradi va yangi g'oyalar yaratishga yordam beradi.

Tafakkur insonning aqliy salohiyatining asosiy ko'rsatkichi bo'lib, uning rivojlanishi nafaqat shaxsiy muvaffaqiyat uchun, balki jamiyatning ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishi uchun ham muhimdir. Tafakkurni samarali rivojlantirish va unga to'g'ri yondashish orqali inson o'z maqsadlariga erishishda yanada samarali bo'lishi mumkin. Tafakkurning turli shakllari va uning ijtimoiy tizimdagi o'rni haqida chuqurroq tushuncha olish, jamiyatning intellektual va madaniy rivojlanishiga hissa qo'shadi.

XULOSA

Tafakkur insonning intellektual salohiyatini aniqlovchi va rivojlantiruvchi markaziy jarayon bo'lib, uning yordamida biz muammolarni hal qilamiz, qarorlar qabul qilamiz, va o'zimizni va atrof-muhitni anglaymiz. Ushbu jarayon orqali insonning shaxsiy rivojlanishi, ilmiy va amaliy faoliyatdagi muvaffaqiyatlari, ijtimoiy va iqtisodiy jarayonlardagi ishtiroki va innovatsiyalarni yaratish imkoniyatlari ko'rsatiladi.

Tafakkur shakllarining turli xususiyatlari – mantiqiy, kreativ, analitik va sintezlovchi tafakkur – insonning fikrlash jarayonlarining rang-barangligini, ularning bir-biri bilan o'zaro aloqasini va hayotdagi turli vazifalarni bajarishda qanday muhim rol o'ynashini ko'rsatadi. Mantiqiy tafakkurning yordamida inson ma'lumotlarni tahlil qiladi va mantiqan to'g'ri qarorlar chiqaradi, kreativ tafakkur esa yangi g'oyalar yaratishda yordam beradi. Sintezlovchi tafakkur ma'lumotlarni birlashtirib, innovatsion qarorlar ishlab chiqishda asosiy vosita sifatida ishlatiladi.

Tafakkurning rivojlanishi insonning ta'lim olishi, amaliyotda tajriba orttirishi va ijtimoiy aloqalarga kirishish orqali amalga oshadi. Malaka oshirish, yangi bilimlarni egallash va texnologiyalarni joriy etish tafakkurni yanada samarali rivojlantiradi. Bu esa, o'z navbatida, nafaqat individual muvaffaqiyatni, balki jamiyat va iqtisodiyotning umumiy taraqqiyotini ta'minlaydi.

Shuningdek, tafakkur nafaqat shaxsiy rivojlanish uchun, balki jamiyatdagi turli tizimlarning samaradorligini oshirish, ijtimoiy muammolarni hal qilish va iqtisodiy o'sishni ta'minlashda ham katta ahamiyatga ega. Jamiyatdagi har bir insonning tafakkurini rivojlantirish, umuman, butun jamiyatning rivojlanishiga hissa qo'shadi. Aqliy faoliyatni rivojlantirish orqali nafaqat yangi texnologiyalar va innovatsiyalar yaratiladi, balki iqtisodiy va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash imkoniyati paydo bo'ladi.

Bundan tashqari, tafakkurning samarali rivojlanishi jamiyatda ijtimoiy tenglikni, madaniy yuksalishni va bilimli avlodni shakllantirishga olib keladi. Tafakkurni rivojlantirishning turli usullari, jumladan, kreativ fikrlashni qo'llab-quvvatlash, bilim almashish, innovatsion texnologiyalarni o'rganish va shaxsiy o'sishga doir faoliyatlar insonlarning fikrlash qobiliyatini oshirishga yordam beradi. Bu jarayonlar barcha sohalarda, jumladan ta'lim, iqtisodiyot, sanoat va madaniyatda samarali o'zgarishlarni amalga oshirishga imkon yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qodirov, Sh. (2019). "Tafakkur va uning psixologiyasi." Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
2. Xaydarov, A. (2021). "Tafakkur jarayonlari va intellektual rivojlanish." Tashkent: Ijtimoiy fanlar akademiyasi.
3. Jalolov, A. (2018). "Inson tafakkuri va uning shakllari." Farg'ona: Farg'ona universiteti nashriyoti.

